

SRIJEMSKI I PANONSKI MUČENICI U VLASTITIM MISALIMA I ČASOSLOVIMA ĐAKOVAČKE I SRIJEMSKE BISKUPIJE

Zvonko PAŽIN, Đakovo

Sažetak

Autor analizira molitvene obrasce u slavljinama srijemskih mučenika u vlastitim misalima i časoslovima đakovačke i srijemske biskupije od 1885. do 1995., služeći se također neobjavljenim dokumentima iz Arhiva đakovačke biskupije i neobjavljenim dokumentima u privatnom vlasništvu.

Nakon pregleda vlastitih misala, autor na nekoliko primjera analizira teološki sadržaj zbornih molitava o spomenu srijemskih mučenika.

Ključne riječi: Vlastiti misal, Vlastiti časoslov, Đakovačka i srijemska biskupija, srijemski i panonski mučenici, liturgijska prilagodba.

1. Uvod

Godine 2004. slavili smo 1700. obljetnicu srijemskih mučenika koji su naši prethodnici u vjeri jer su ovo tlo posvetili svojom mučeničkom krvlju. U Đakovačkoj i srijemskoj biskupiji se od vremena biskupa Strossmayera počelo širiti njihovo štovanje i njihov liturgijski spomen u kalendaru, euharistiji i časoslovu. Htjeli bismo dati povijesni presjek slavljenja srijemskih i panonskih mučenika u vlastitim misalima i časoslovima Đakovačke i srijemske biskupije i to od vremena biskupa Strossmayera, kad je počeo njihov spomen, pa do današnjih dana.¹ Vidjet ćemo kako se razlikuju popisi mučenika, datumi slavlja kao i molitve koje se uzimaju u pripadajućim misama. Veću ćemo pozornost obratiti današnjem Vlastitom misalu i Vlastitom časoslovu, da bismo na koncu na nekoliko primjera pokazali teološke naglaske iz nekih molitvenih tekstova.

Prikazat ćemo četiri vlastita misala i tri vlastita časoslova đakovačke i srijemske biskupije. U osnovi su slična prva dva i druga dva misala, dok molitve u časoslovu slijede molitve iz odgovarajućeg misala.

¹ Ovaj Vlastiti misal donosi i neke druge vlastite spomendane i svetkovine kao što je npr. sv. Ilija, a mi ćemo ovdje, naravno, obrađivati samo srijemske mučenike, a od panonskih je tu samo sv. Kvirin.

2. Vlastiti misal đakovačke i srijemske biskupije iz 1885.²

Ovaj Vlastiti misal donosi trinaest spomena srijemskih mučenika, od kojih samo za sv. Dimitrija (i to u Dodatku) donosi cijelu misu, tj. čitanja i molitve. Za sve ostale mučenike upućuje se na zajednička slavlja iz redovnog misala. Prema tome, očito je da je bio važan spomen kao takav, a nije se gledalo koliko su sami misni obrasci i čitanja u skladu sa životom i karizmom pojedinog mučenika. Međutim, taj je Vlastiti misal ipak značio velik napredak, jer se tada po prvi puta uopće donose spomeni srijemskih mučenika. Evo popisa srijemskih mučenika prema ovome misalu:³

Hermilo i Stratonik – 15. veljače;
Sedamdesetdvojica – 25. veljače;
Sinerot – 23. veljače;
Irenej – 26. ožujka;
Montan i Maksima – 27. ožujka;
Filet, Lidija, Macedonije i Teoprepid – 29. ožujka;
Amfilocije i Kronida – 30. ožujka;
Sedam djevnica – 9. travnja;
Polion – 13. svibnja;
Kvirin – 4. lipnja;
Inocent i drugovi – 4. srpnja;
Laur, Flor Prokul i Maksim – 18. kolovoza;
Dimitrije – 26. listopada.

3. Vlastiti misal iz 1919. i Vlastiti časoslov iz 1932.

Sva liturgijska slavlja prema ovome Misalu⁴ slijedi i Vlastiti časoslov, odobren 1918., a izdan tek 1932.⁵ Od prethodnih trinaest vlastitih slavlja sada ih je samo sedam, a neki se datumi mijenjaju.⁶ Jednako kao i u prethodnom, osim u slu-

² *Proprium Missarum dioecesium Bosniensis et Sirmiensis. Appendix ad Proprium Missarum dioecesium Bosniensis et Sirmiensis*, Typographia dioeciesana, Diacovae, 1885. (= PM1885).

³ Pojedina slavlja donosimo kronološki, prema kalendaru.

⁴ *Proprium Missarum dioecesium Bosniensis et Sirmiensis*, Typographia dioeciesana, Diacovae, 1919. (= PM1919).

⁵ *Officia propria dioecesis Bosniensis et Sirmiensis, cum approvatione excellentissimi, illustrissimi ac reverendissimi D. D. Antonii Akšamović, dioecesis Bosniensis et sirmiensis episcopi, administratoris apostolici Baranie et Slavoniae septentrionalis, etc. edita*, Toronibus, Typis Mame, Sanctae Sedis Apostolicae et Sacrae Rituum congregationis typograform, 1932., 4 sveska, zimski, proljetni, ljetni i jesenski. (= OP1932).

⁶ Vidi tablicu.

čaju sv. Dimitrija, za sve se molitve upućuje na odgovarajuće molitve i čitanja iz Zajedničkog slavlja mučenika. Možemo, dakle, zaključiti da, osim promijenjenog kalendara, ne donosi ništa novoga. Evo i ovog popisa:

Hermilo i Stratonik – 13. siječnja;
 Sinerot – 23. veljače;
 Irenej, Montan, Maksima, Kvadrat, Teodozije, Emanuel i ostalih četrdeset – 26. ožujka;
 Sedam djevica – 9. travnja;
 Polion – 28. travnja;
 Kvirin – 4. lipnja;
 Dimitrije – 26. listopada.

4. Vlastiti misali iz 1967. i 1968. te Vlastiti časoslov iz godine 1967.

Šezdesetih godina osjetio se obnoviteljski duh Drugoga vatikanskog sabora i na ovome području. Godine 1967. izišao je vlastiti misal na latinskom.⁷ Već sljedeće je godine izišao i hrvatski prijevod.⁸ U odnosu na prethodni, ovaj misal izostavlja spomen Sedam djevica, a po prvi puta uvodi spomen sv. Anastazije, Svih srijemskih mučenika i sv. Urzicina. Osim toga sada se uz sv. Poliona slavi i sv. Euzebije i stavlja se na prvo mjesto. Vlastiti časoslov naravno slijedi isti kalendar.⁹ Evo popisa prema ovom misalu i Časoslovu:

Anastazija – 3. siječnja;
 Sinerot – 21. veljače;
 Euzebije i Polion – 28. travnja;
 Montan i Maksima – 6. svibnja;
 Kvirin – 4. lipnja;
 Urzicin – 13. kolovoza;
 Irenej – 23. kolovoza;
 Dimitrije – 26. listopada;
 Svi srijemski mučenici – 5. studenoga.

⁷ Misal je odobren od Kongregacije obreda već 4. veljače 1966., a odobren za tisak od biskupa Bäuerleina nakon više od godine dana, 29. lipnja 1967. Tiskan je ciklostilom: *Missae propriae dioecesis Diacovenssis seu Bosniensis et Sirmiensis*, Diacovae, 1967. (= MP1967).

⁸ Savjet za izvršenje konstitucije o svetoj liturgiji odobrila je hrvatski prijevod 20. srpnja 1968., a vrlo je brzo uslijedilo odobrenje za tisak biskupa Bauerleina: 1. listopada 1968. I on je tiskan ciklostilski: *Vlastite mise Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije*, Biskupski ordinarijat, Đakovo, 1968. (=VM 1968).

⁹ Kongregacija obreda odobrila ga je 4. veljače 1966. (istoga dana kad i Misal), a biskup Bäuerlein odobrio ga je za tisak 30. lipnja 1967. Tiskan je ciklostilski: *Officia propria Dioecesis diacovenssis seu Bosniensis et Sirmiensis*, Đakovo, 1967. Časoslov je odobren od Kongregacije obreda 4. veljače 1966., a izdan 30. lipnja 1967.

Valja spomenuti još jednu zanimljivost. U pripremnim materijalima za latinsko izdanje ima nekoliko srijemskih mučenika koji nisu ušli u konačnu odobrenu verziju. To su sv. Bazila (4. ožujka) i sv. Kladije i drugovi, srijemski mučenici (8. studenoga). Nije jasno zbog čega ti spomendani nisu uvršteni u konačno, odobreno izdanje, tim prije što su za oba spomendana sastavljene nove molitve.¹⁰

Ovaj misal predstavlja veliko obogaćenje u odnosu na prethodne. Naime, dok prethodni misali za misne molitve i čitanja upućuju isključivo na odgovarajuća zajednička slavlja (osim svetkovine sv. Dimitrija)¹¹ ovdje se donose molitve sastavljene baš za ove svece. Provjerili smo sve misne molitve i utvrdili da nisu preuzete niti iz tada važećeg misala, niti iz starih sakramentara, nego su očito sastavljene upravo za pojedine mučenike.¹² Jedini su izuzetak zborna¹³ i darovna¹⁴ za spomendan svetoga Urzicina. Popričesna je i ovdje originalna. Potvrdu ovog istraživanja, prethodno obavljena, nalazimo i u rukopisima, tj. građi za ovaj Vlastiti misal. Navodimo opaske koje se nalaze u nacrtu toga misala. Opaske su od J. Benkovića, za kojega se izričito tvrdi da je trebao urediti i u čisto prepisati materijale koji su do njega došli, kao što se niže navodi. Citiramo one dijelove koji se tiču srijemskih mučenika.¹⁵

- *Missa S. Anastasie* p. 3. novas continet orationes proprias.¹⁶
- *Missa S. Synerotis* similiter novas habet orationes proprias in eadem p. 3.¹⁷

¹⁰ Vidi: *Misae propriae dioecesis Diacovensis*, str. 1-2, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

¹¹ Budući da su postojale misne molitve za tu svetkovinu, priređivači nisu sastavljali nove molitve o sv. Dimitriju, što je šteta. Naime, upravo molitve o svetom Dimitriju teološki su najsiromašnije.

¹² Za provjeru izvora ovih molitava poslužili smo se konkordancijom za stare sakramentare: J. DESHUSSES – B. DARRAGON, *Concordances et tableaux pour l'étude des grands sacramentaires*, 1-6, Fribourg, 1982. Za tada važeći misal, poslužili smo se odgovarajućom konkordancijom: P. BRUYLANTS, *Les oraisons du Missel Romain. Texte et Histoire*, 2. *Orationum textus et usus juxta fontes*, Centre de Documentation et d'Information liturgiques Abbaye du Mont César, Louvain, 1952. (= M).

¹³ Preuzeta je iz zajedničkog slavlja mučenika tadašnjeg misala M 863, koji je sa svoje strane preuzima iz Grgurovog sakramentara br. 745 i to uz neznatnu izmjenju: umjesto *natalitia*, Vlastiti misal uzima riječ *solemnia*.

¹⁴ Preuzeta iz tadašnjeg misala: M 705, odnosno iz Grgurovog sakramentara 626.

¹⁵ Vidi: *Misae propriae dioecesis Diacovensis*, str. 33-34, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

¹⁶ I drugi spis isto tvrdi: ad 3. ian. Lectio III et oratio noviter confecta a nostro collaboratore liturgico: Vidi: *Calendarium proprium dioecesis diacovensis*, str. 2a, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

¹⁷ Isto tvrdi i drugi spis: »Ad 21 febr. Omnes hymni noviter confecti, pariter et oratio. Vidi: *Officia propria dioecesis Diacovensis seu Bosniensis et Sirmiensis*, str. 3, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

- *Missa Ss. Eusebii et Pollionis* p. 5 ex integro mutata est: prius fuit unius Martyris sc. Pollionis. antiphonae ad Introitum, ad Offertorium et Epistola desumptae sunt e *Missa Ss. Gervasii et Protasii* Mm. die 19. Iunii; Alleluia e *Missa Sancti tui* (plurim. Mm. T.P.); Graduale, Tractus e *Missa Sapientiam* (plurim. Mm 2° loco); Evangelium e *Missa S. Francisci Assisiensis* die 4. Octobris; Antiphona ad Communionem e *Missa Salus autem* (plur, Mm 3° loco); Orationes propriae sunt a nostro redactore nuper confectae.¹⁸
- *Missa Ss. Montani et Maximae*: Lectio sumpta est e *Missa S. Aniceti* die 7 Aprilis; orationes a nostro redactore confectae sunt et propriae; p. 7!¹⁹
- *Commemorationes S. Quirini* p. 9 propriae sunt, a nostro redactore confectae.²⁰
- *Missa S. Ursicini* p. 13 novas habet orationes proprias.²¹
- *Missa S. Irenaei* p. 14 non est amplius in T.p., quapropter aliter composta: *Missa Sacerdotis Dei* (unius M. 2° loco), Epistola sumpta e *missa S. Nicolai* die 6. Decembris. evangelium e *Missa in Virtute* (unius M. 3° loco) Orationes novae. Antiphona ad offertorium desumpta ex Actibus Sti Quirini. Verba oprime quadrant ... Sto Irenaieo.²²
- *Missa Ss. Basilae et sociarum* p. 16 proprias habet orationes nuper confectas.²³
- *Missa Omnium Sanctorum Mm. Sirmiensem* p. 23 recenter est confecta: plurimus partes desumptae sunt e *Missa Ss. Ioanis, Isaaci et Ss. Mm.* die 26 Septembris P.A.L; evangelium sumprum est ex *Missa Interet* (plur. Mm. 1° loco); orationes propriae sunt.²⁴

¹⁸ Isto tvrđi i drugi spis: »Ad 28 apr. Hymni noviter confecti. Oratio noviter confecta. Vidi: *Isto*, str. 7b.

¹⁹ Isto tvrđi i drugi spis: »Ad 6 maii. Hymni noviter confecti. Oratio noviter confecta. Vidi: *Isto*, str. 10b.

²⁰ Isto tvrđi i drugi spis: »Ad diem 4 iunii: Oratio de S. Quirino vel propria, noviter confecta (p. 12) vel de Comuni (pag. 13), Vidi: *Isto*, str. 12b.

²¹ Ova tvrđnja nije točna. Kao što smo rekli, misnih molitava ovoga spomendana, samo je popričesna originalna. U tome je smislu Nacrt za Vlastiti časoslov spominje samo da je »Lectio III noviter confecta« (rukom dodano), a ne ponavlja se kriva tvrđnja da bi i molitva bila novostavljena.

²² Isto tvrđi i drugi spis: »Ad diem 24 augusti: Hymni noviter confecti. Lectio III et tribus pristinis una contracta. Oratio noviter confecta, Vidi: *Officia propria dioecesis Diacovensensis seu Bosniensis et Sirmiensis*, str. 32b, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, 1300/1965.

²³ Isto tvrđi i drugi spis: »Ad diem 4 septembris. Lectio III noviter confecta pariterque oratio. Vidi: *Isto*, str. 35b.

²⁴ Isto tvrđi i drugi spis: »Ad 5 novembris: Omnes hymni noviter confecti. Lectiones IV-V-VI novae (pag 45) oratio noviter confecta. Vidi: *Isto*, str. 42b.

- *Missa Ss. Claudii et sociorum* p. 23 e Missali Romano de Ss. Quatuor Coronatis, praeter orationes proprias, nuper confectas.²⁵

Zanimljiva je povijest nastanka Vlastitog kalendara, misala i časoslova. Biskup Stjepan Bäuerlein u okviru Dijecezanskog liturgijskog odbora osnovao je dekretom br. 2050/1961 22. studenoga 1961. Odbor za uređenje dijecezanskog proprija.²⁶ Uskoro je osnovao i uži odbor za čijeg je predsjednika imenovao dr. Jakova Benkovića, profesora na Visokoj bogoslovnoj školi, a za članove Mitra Dragutinca, župnika iz Strizivojne i dr. Radogosta Grafenauera,²⁷ profesora na Visokoj bogoslovnoj školi.²⁸ Dokumenti bilježe da je »Dragutinac uredio Calendarium perpetuum i sastavio nove lekcije. Njegovim zauzimanjem P. Grafenauer D. I. preveo je nove lekcije i sastavio neke himne i oracije. Niže potpisani (dr. Benković, opaska autora) preuzima posao da sve to sredi, dopuni, otipka u propisanom broju primjeraka, kako bi to bilo predloženo SZO na odobrenje.«²⁹ Dakle, sa sigurnošću možemo tvrditi da su ovi članovi užeg odbora sastavili nove molitve, napisali himne za časoslov (latinski i hrvatski), uredili otačka čitanja za časoslov, dok su ostali članovi dijecezanskog liturgijskog odbora davali tek poneku sugestiju.³⁰ Bio je to izuzetno velik i obiman posao, tim prije što su stvarani novi tekstovi *ex ovo*. U pismu banjalučkom biskupu Pichleru (u kojem moli latinski tekst mise o svetom Iliji koja se preuzima iz njihova proprija), biskup Bäuerlein 21. kolovoza 1965. izvješćuje: »Upravo smo u izradi Proprija, Misala i Kalendara za prijedlog Sv. Stolici«,³¹ da bi već 2. rujna iste

²⁵ Vidi: *Misae propriae dioecesis Diacovensis*, str. 33-34, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965. Svjedočanstvo o tome da je zborna molitva nova donosi i drugi spis: »Ad 8 novembris. Lectio III noviter confecta. Oratio nova. Vidi: *Officia propria dioecesis Diacovensis seu Bosniensis et Sirmiensis*, str. 46b. Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

²⁶ Predsjednik je bio biskup Bäuerlein, a odbornici Jakov Benković i Mitar Dragutinac. Vidi *Dekret o imenovanju dijecezanskog odbora za uređenje dijecezanskog propriuma*, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 2050/1961.

²⁷ Zanimljivo je da R. Grafenaueru hrvatski nije bio materinji jezik (bio je Slovenac), a ipak se pokazao izvrsnim poznavateljem hrvatskog jezika.

²⁸ Članovi su bili Rudolf Šverer, kanonik, Zvonimir Marković, kanonik, Josip Pavlović, župnik iz Vinkovaca, Stjepan Bulat, župnik iz Donjeg grada u Osijeku, Franjo Jungert, župnik iz Petrijevaca, Ivan Kopic, profesor na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu, Mato Bešlić, župnik iz Bizovca, te Ćiril Kos, tajnik. Vidi: Dopis od 14. svibnja 1965. »Dijecezanski Proprij – primjedbe, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

²⁹ Vidi: Dopis J. Benkovića od 10. svibnja 1965., Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

³⁰ U arhivu postoje samo tri mišljenja članova odbora. Jungert i Pavlović u svemu podržavaju rad užeg odbora, a Bulat daje samo neke manje opaske npr. da bi trebalo tražiti odobrenje iz Rima da se u Oficiju dopusti hrvatski jezik u Vlastitom oficiju. Vidi: Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

³¹ Vidi: Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

godine Kongregaciji obreda podastire na odobrenje četiri proprija: *Calendaria particularia*, *Officia propria dioecesis*, *Missae propriae dioecesis*, *Elogia*, *Martyrologio inserenda*.³² Zaključimo. U vremenu koncilskog entuzijazma praktički su tri čovjeka načinila velebno djelo. Prvi puta su na latinskom i hrvatskom sastavljene nove misne molitve i himni i priređena otačka čitanja. Takvog djela nije bilo ni prije ni poslije na području đakovačke i srijemske biskupije. S druge strane, i nadležna je Kongregacija očito poticala i na koncu odobrila ovo veliko djelo.

5. Vlastiti misal iz 1990. i Časoslov iz 1995.

Izgledalo je da će novi Vlastiti misal i Časoslov, usklađen s novim kalendarom, Rimskim misalom i Časoslovom, vrlo brzo ugledati svjetlo dana. Naime, Kongregacija za bogoštovlje odobrila je već 23. siječnja 1975. Vlastiti kalendar Đakovačke biskupije. I ovoga je puta to bio rad dr. Benkovića kojega je on završio 3. prosinca 1973.³³ Godinu dana ranije isti je autor priredio na latinskom i novi Vlastiti misal s prijedlogom svetopisamskih čitanja, a molitve se predlažu iz prethodnog misala.³⁴ Međutim, iz tko zna kojih razloga, sadašnji Vlastiti misal Đakovačke i srijemske biskupije (na hrvatskom) pojavio se čak petnaest godina kasnije. Odobren je od Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata 16. ožujka 1990., a biskup Ćiril Kos je dao odobrenje za tisak 1. listopada iste godine.³⁵ Pet godina nakon što se pojavio ovaj Misal, izišao je i Vlastiti časoslov koji molitve preuzima iz Vlastitog misala.³⁶ U Misalu se razlikuju liturgijska slavlja za cijelu biskupiju od onih koji su vezani samo uz pojedina mjesta.³⁷ I u jednom i u drugom slučaju, naravno, mi navodimo samo srijemske i panonske mučenike.

³² Vidi: Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.

³³ Usp. *Calendarium proprium Dioecesis diacovensis seu Bosniensis et sirmiensis et Calendarium proprium ecclesiarum parochialium in dioecesi Diacovensi iuxta recentes Normas et Instructiones recognitum*, Đakovo, 1973. (rukopis iz ostavštine Jakova Benkovića. Original se nalazi kod Luke Marijanovića, a preslik kod autora).

³⁴ *Missae propriae Dioecesis Diacovensis seu Bosniensis et Sirmiensis*, Đakovo, 1972. (rukopis iz ostavštine Jakova Benkovića. Izvornik se nalazi kod Luke Marijanovića, a preslik kod autora).

³⁵ *Vlastiti misal Đakovačke i Srijemske biskupije*, Biskupski ordinarijat Đakovo, 1990. (= VM1990),

³⁶ Časoslov je odobrila Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata 22. prosinca 1992., a za tisak odobrio biskup Ćiril Kos 19. studenoga 1994.: *Vlastiti Božanski časoslov Đakovačke i Srijemske biskupije. Dodatak časoslovu Rimskog obreda*, Biskupski ordinarijat Đakovo, 1995. (= VČ1995).

³⁷ Ono što je u Vlastitom misalu predviđeno za sve crkve, u Vlastitom časoslovu je doneseno kao obvezan spomendan, a ono što se u Misalu navodi za pojedine crkve, u Časoslovu je određeno kao neobvezan spomendan.

5.1. Za sve crkve:

Anastazija – 15. siječnja;
Sinerot – 24. veljače;
Montan i Maksima – 26. travnja;
Irenej – 6. svibnja;
Euzebije i Polion – 29. svibnja;
Kvirin – 4. lipnja;
Urzicin – 17. kolovoza;
Dimitrije – 26. listopada;
Svi sveti srijemski mučenici – 5. studenoga.³⁸

5.2. Vlastite mise nekih mjesta:

Hermilo i Stratonik – 13. siječnja (Zemun i Novi Beograd);
Sveti mučenici Osijeka i Panonije – 20. veljače (Osijek 8);
Agripin i Sekundo – 19. srpnja (Srijemska Mitrovica);
Bazila – 30. kolovoza (Srijemska Mitrovica);
Simforijan, Klaudije, Nikostrat, Kastor i Simplicije – 8. studenoga (Srijemska Mitrovica).

6. Vrednovanje sadašnjeg Vlastitog misala

Misal je ovoga puta tiskan dvobojno. Grafički je besprijekoran. Sadrži cijeli red mise, tako da uz njega nije potrebno rabiti redoviti misal. Osobno mi je poznato iz razgovora s biskupom Kosom, da je on, nakon toliko vremena htio doista požuriti da Vlastiti misal što prije ugleda svjetlost dana. Otuda, zacijelo, i neke manjkavosti. Što se tiče srijemskih mučenika, osnovna je zamjerka da misal za srijemske mučenike *ne donosi vlastita čitanja*, nego upućuje na zajednička slavlja. A marljivi dr. Benković je još 1972. bio naznačio koja bi čitanja trebala biti! Osim toga, dotadašnji Vlastiti misal (MP1967 i VM 1968) u svom siromašnom ciklostilskom izdanju donosi vlastita svetopisamska čitanja. Činjenica da manjkaju

³⁸ Budući da ovaj, kao i prethodni kalendari, nema toliko svetaca kao onaj Strossmayerov, valja navesti tumačenje sadržano u današnjem Vlastitom časoslovu za ovaj dan: »Osim svetih mučenika koji se kod nas pojedinačno slave, vrijedno je spomenuti među srijemskim mučenicima sv. Bazilu, djevicu, sv. Sedam Djevice, sv. Inocenta sa Sabacijom i drugih 30 mučenika, svete Donata i Fortunata, sv. 16 mučenika, sv. Agripina, Sekunda s drugovima, svete mučenike iz Murse, te svete Fruškogorske mučenike poznate u Crkvi kao Četvorica okrunjenih. Danas svetkujemo jednim blagdanom sve svete mučenike srijemske Panonije.« (VČ1995, 83).

svetopisamska čitanja za srijemske mučenike začuđuje tim više, što se za vlastite mise nekih mjesta donose vlastita čitanja.³⁹

Nadalje, misne su molitve iz liturgijskih slavlja za sve crkve preuzete iz prethodnog misala uz neznatna stilska poboljšanja. Ti su prijevodi nerijetko »ropski«. Na njima se nije dovoljno radilo da bi one hrvatski dobro zvučale, a da ne izdaju teološki i molitveni sadržaj.⁴⁰ Nadalje, molitve za vlastite mise nekih mjesta u cijelosti su preuzete i prilagođene iz zajedničkog slavlja. Budući da u prethodnom Vlastitom misalu nije bilo ovih svetaca, očito je da se nije ni pokušalo stvoriti nove molitvene tekstove, kako je to bio slučaj u prethodnom Vlastitom misalu. Jednako tako, u časoslovu za ove mučenike nema vlastitih otačkih čitanja za Službu čitanja. Jednom riječju novo izdanje Vlastitog misala i časoslova ni u čem nije originalno, nego se samo *mutatis mutandis* prilagodilo ono što je bilo potrebno iz prethodnih izdanja. Štoviše, budući da ovo izdanje redovito ne donosi misna čitanja za srijemske i panonske mučenike, možemo reći da je i siromašniji u usporedbi s prethodnim, ciklostilskim izdanjem. Evo pregleda misnih molitava⁴¹ (broj se odnosi na stranicu misala):⁴²

Hermilo i Stratonik – 13. siječnja	Zborna, darovna (dvije molitve) i popričesna: 5. Za više mučenika izvan vazmenog vremena (613);
Mučenici Osijeka i Panonije – 20. veljače	Zborna, darovna i popričesna: 3. Za više mučenika izvan vazmenog vremena (611);
Agripin i Sekundo – 19. srpnja	Zborna (dvije molitve), darovna i popričesna: 4. Za više mučenika izvan vazmenog vremena (612);

³⁹ Npr. neobično je da se za sv. Jakova Markijskog, za Gospu od Brze pomoći, za sv. Vinka Palottija i za Pomoćnicu kršćana donose i molitve i čitanja, a za srijemske mučenike samo molitve.

⁴⁰ Kao primjer navedimo prvu popričesnu molitvu o spomenu svete Anastazije: »Nas, nahranjene tvojim tijelom i krvlju, na putu spasenja neprestano upravljaj opomenama Crkve; kao što si nekoć po svetom Ireneju vodio blaženu Anastaziju.« Ne bi li bilo »pitkije« da se npr. ovako prevelo: »Okrijepio si nas, Gospodine, svojim Tijelom i Krvlju. Molimo te, naukom svoje Crkve neprestano nas upravljaj putu spasenja, kao što si nekoć po svetom Ireneju upravljao i svetu Anastaziju.«

⁴¹ Zborna je molitva, naravno istovjetna s molitvom iz Vlastitog časoslova.

⁴² *Rimski misal obnovljen prema odluci Svetog ekumenskog sabora Drugog vatikanskog a proglašen vlašću Pape Pavla VI. Drugo hrvatsko izdanje dopunjeno i popravljeno prema drugom tipskom izdanju, nalogom i odobrenjem Biskupske konferencije i potvrdom Sv. Zbora za bogoštolje* izdaje Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

Bazila – 30. kolovoza	Zborna, darovna i popričesna: Za mučenicu djevicu (619-620). ⁴³
Simforijan, Klaudije, Nikostrat, Kastor i Simplicije – 8. studenog	Sve kao kod Mučenika Osijeka i Panonije ⁴⁴

Dakle, za razliku od izdanja iz 1967. i 1968., ovo je izdanje, očigledno, rađeno u žurbi. Očito nije bilo dovoljno nastojanja da se molitveni tekstovi iščitavaju, poboljšaju, pa čak možda i ponovno napišu, umjesto da se preuzimaju iz zajedničkih slavlja. Naime, ako se po samoj naravi stvari očekuje da se vlastite mise slave na narodnom jeziku, nije li ovo bila prigoda sastaviti nove molitve na narodnom jeziku, pa ih onda – tek radi odobrenja – prevesti na latinski? Jer, nije isto molitvu napisati u duhu onog jezika u kojem će se i moliti, ili ih prevoditi s latinskog. Razloge ovakvom postupku možemo samo nagađati, ali sud i ocjena VM1990. ostaje ovakva kakva jest.

⁴³ Zanimljivo je sljedeće: U Nacrtu misala iz 1965. donesene su nove (latinske) molitve za sv. Bazilu i drugove. Taj se spomen nije pojavio u odobrenom MP1967. Kada se priređivalo VM1990 priređivači vjerojatno nisu znali da u arhivu stoji »neiskorištena« molitva sastavljena baš za ove svece. Evo tih molitava (da ne ostanu samo u rukopisu):

Oratio: Deus, qui beatas Basillam et Socias virginitate et martyrio ornasti: da nobis ita corporis et mentis servare castitatem; ut nec carnis blanditiis nec malorum acerbitate vincamus. Per Dominum.

Oratio super oblata: Intende, quaesumus, domine, muneribus in altaribus tuis propositis: ut sicut per haec mysteria beatis Basilae et Sociis martyrii gloriam contulisti; ita nobis indulgentiam largiaris. Per dominum.

Oratio post communionem: Caelestis mysteriis virtute satiati, quaesumus, Domine: ut beatarum Basillae et Sociarum exemplo instructi; in mundo quidem sed non de mundo maneamus. Per Dominum.

⁴⁴ Isti slučaj kao i sa sv. Bazilom: U Nacrtu misala iz 1965. donesene su nove (latinske) molitve za sv. Klaudiju i drugove. Taj se spomen nije pojavio u odobrenom MP1967. Priređivači VM1990 previdjeli su i ove molitve zaboravljene u Arhivu. Evo i tih molitava (da ne ostanu samo u rukopisu):

Oratio: Deus, qui beatos martyres tuos Claudium et socios in periculi discrimine docuisti artis professionem ex fidei lumine aestimare, concede quaesumus, ut auctoritate eorum quorum triumphum celebramus usi, fidei praecepta pie inviolateque servemus. Per Dominum.

Oratio super oblata: Munera, quae tibi offerimus, Domine, intercedentibus beatis Alaudio et Sociis, sucipe, sicut vitam et martyrium eorum per merita Christi fecisti tibi accepta. Per eundem dominum.

Oratio post communionem: Mysterii, quod sumptimus, virtute muniti; quaesumus, domine; ut sicut vita ac mors beatorum Claudii et Sociorum fuit tibi sacrificium laudis, placeat oculis divinae Maiestatis etiam nostra. Per Dominum.

7. Tablica datuma liturgijskih slavlja u vlastitim misalima i časoslovima

	PM1885	PM1919 OP1932	MP1967 VM1968	VM1990 VČ1995
Agripin i Sekundo	-	-	-	19. 7.
Amfilocije i Kronida	30. 30.	-	-	-
Anastazija	-	-	3. 1.	15. 1.
Bazila	-	-	-	30. 8.
Dimitrije	26. 10.	26. 10.	26. 10.	26. 10.
Filet, Lidija, Macedonije i Teoprepid	29. 3.	-	-	-
Hermilo i Stratonik	15. 2.	13. 1.	-	13. 1.
Inocent i drugovi	4. 7.	-	-	-
Irenej	26. 3.	26. 3., + Montan, Maksima, Kvadrat, Teodozije, Emanuel i ostalih 40.	23. 8.	6. 5.
Klaudije, Simforijan i dr.	-	-	-	8. 11.
Kvirin	4. 6.	4. 6.	4. 6.	4. 6.
Laur, Flor Prokul i Maksim	18. 8.	-	-	-
Montan i Maksima	27. 3.	26. 3.	6. 5.	26. 4.
Mučenici Osijeka i Panonije	-	-	-	20. 2.
Polion	13. 5.	28. 4.	28. 4. Euzebije i Polion	29. 5. Euzebije i Polion
Sedam djevice	9. 4.	9. 4.	-	-
Sedamdesetdvojica	25. 2.	-	-	-
Sinerot	23. 2.	23. 2.	21. 2.	24. 2.
Svi srijemski mučenici	-	-	5. 11.	5. 11.
Urzicin	-	-	13. 8.	17. 8.

8. Teološka analiza odabranih misnih tekstova

Da ne bismo suviše oterećivali obimnošću ovaj članak, izabrali smo nekoliko molitava za koje nam se čine da su teološko-liturgijski osobito bogate, da bismo tako pokazali vrijednost molitava (i, naravno, vrsnoću onih koji su ih sastavljali). Budući da je očito da su molitve nastale šezdesetih godina na latinskom, to ćemo

uzeti kao izvornik, a prijevod (preuzet iz Vlastitog misala) donosimo kao pomoć za razumijevanje.

8.1. Zborna molitva o spomenu svetog Ireneja

Domine Iesu Christe,
qui pro salute mundi pati dignatus es:
passionem famuli tui Irenaei benignus
intende, et heredes eorum,
pro quibus moriens se ipsum obtulit,
eo intercedente in fide confirma.
Qui vivis.

Gospodine Isuse Kriste,
ti si se udostojao trpjeti za spasenje svijeta.
Dobrostvito se osvrni na muku sluge svoga
Ireneja;
i po njegovu zagovoru utvrdi u vjeri baštynike
onih za koje je on umirući dao sama sebe.
Po Gospodinu.

U prvom dijelu anamneze spominje se Kristova muka (*pati*). Formulacija veoma podsjeća na molitvu trećeg časa petkom u vremenu kroz godinu.⁴⁵ U drugom se dijelu anamneze mučeništvo Irenejevo stavlja uz bok Kristove muke (*pati – passionem*). Naglašava se kako se život Božjega čovjek izjednačava s Kristom. S njime supatimo, da bismo s njime bili i proslavljeni,⁴⁶ baš kako dalje veli Pavao: »S Kristom sam razapet. Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist« (Gal 2, 19-20). Nadalje, »u toj borbi kršćani ne samo da Krista nasljeduju, nego i nadopunjuju njegove muke i to ne oni sami nego Krist u njima i po njima. Oni osjećaju u sebi potporu Krista i Duha Svetoga po kojoj su oni postaju kadri bez jadikovanja, štoviše, s osmjehom na usnama podnositi najstrašnija mučenja«.⁴⁷ Mučeništvo je zapravo uzimanje udjela u Kristovoj mucu i uskrsnuću i kao takvo nužno proizlazi iz euharistije.⁴⁸ Naime, »otajstvo mučenika plod je i dio otajstva Kristova. Ono je s njim povezano, štoviše jedno s njime. U štovanju mučenika ne stavlja se uz bok otajstva Kristova još jedno drugo autonomno otajstvo nego se u njemu otajstvo Kristovo zapravo razvija i primjenjuje«.⁴⁹

⁴⁵ »Gospodine Isuse, o trećem si času odveden na mučilo križa za spas svijeta«, *Časoslov Rimskog obreda*, 3, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., 590.

⁴⁶ »S njime zajedno trpimo, da se zajedno s njime i proslavimo« (Rim 8,17).

⁴⁷ H. STRATHMANN, *μαρτυρ*, u: Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH (prir.), *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, 1-16, Paideia, Brescia, 1965.-1988., 6, 1269.-1372., ovdje, 1370.

⁴⁸ Usp. C. VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia. Saggio di liturgia teologica generale*, Edizioni Paoline, Rim, 1965., 160-161.

⁴⁹ O. CASEL, *Mysterium und Martyrium in den römischen Sakramentarien*, u: *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft* 2(1922.), 18-38, ovdje 29.

Nadalje, Irenejevo se mučeništvo stavlja u kontekst dobrog pastira koji sama sebe predaje za ovce: »Ja sam pastir dobri. Pastir dobri život svoj polaže za ovce« (Iv 10,11). Valja zapaziti i glagol »confirma« – utvrdi, učvrsti. Taj je dio molitve očito nadahnut Kristovim pozivom Petru da učvršćuje svoju braću u vjeri: »Ja sam molio za tebe da ne malakše tvoja vjera. Pa kad k sebi dođeš, učvrsti svoju braću« (Lk 22,31). Irenej se, nadalje, stavlja u kontekst apostola. Mi smo nasljednici (*heredes*) onih za koje je Irenej sama sebe predao. Prisjetimo se. U svojoj velikosvećeničkoj molitvi Krist moli za one buduće naraštaje vjernika: »Ne molim samo za ove (apostole) nego i za one koji će na njihovu riječ vjerovati u mene« (Iv 17,20). Irenej se stavlja uz bok onih koji su na najizvrsniji način (svojim životom) navijestili Krista. Budući da smo u ovim krajevima nasljednici onih koji su po njemu došli do vjere, ta se Kristova molitva, po Irenejevu zagovoru, odnosi na nas.

Zaključimo. Ova je molitva sastavljena znalački i s puno (molitvenog) duha protkanog finim poznavanjem i teologije mučeništva i Svetoga pisma. Poruka je bistra i teološki bogata. U svojoj mucii Irenej se pridružuje patnjama Kristovim. Svojim je primjerom utvrdio u vjeri ne samo svoje suvremenike kršćane, nego njegovo sudioništvo u Kristovim patnjama i nas učvršćuje u istoj vjeri. Doista, dok imamo pred očima svijetli lik toga velikana, pred očima nam je slika Krista Spasitelja koji je za nas umro i uskrsnuo. Irenej je crkveni pastir koji nasljeduje Krista, dobrog pastira koji svoj život daje za svoje ovce. Time je Kristovo vazmeno otajstvo trajno nazočno i djelatno u Crkvi, što se na poseban način očituje preko njegovih mučenika – svjedoka.

8.2. Popričesna molitva o spomenu svetog Ireneja

Salutaria mysteria, quibus pascimur,
sit nobis, quaesumus, Domine,
in pignus salutis aeternae;
cuius spe confisus, beatus Irenaeus
martyrium subiit. Per Dominum

Spasonosna otajstva kojima se hranimo,
neka nam budu, molimo Gospodine, zalog
vječnog spasenja;
uzdajući se u njih blaženi je Irenej
podnio mučeništvo. Po Kristu.

Otajstvo koje slavimo u Euharistiji Vazmeno je otajstvo Kristove smrti i uskrsnuća. Zato, kada Krist veli: »Tko blaguje tijelo moje i pije krv moju, ima život vječni; i ja ću ga uskrisiti u posljednji dan« (Iv 6,54), onda on ne želi da se blagovanje njegova tijela shvati kao neki magični čin. Naime, mi blagujemo njegovo tijelo koje se za nas predaje i pijemo Krv koja se za nas proljeva. Prema tome, otajstvo euharistije otajstvo je Kristove smrti i uskrsnuća. U to se otajstvo onda vjernik ucjepljuje dok slavi euharistiju. To je bila onda ona snaga koja je dala Ireneju snagu da nadjača strahotu muka i koja mu je dala nadu u vječnu proslavu. Jer, ako trpimo s Kristom, s njime ćemo biti i proslavljeni. Tako se u ovoj molitvi

otajstvo euharistije povezuje s Kristovim otajstvom i ono ujedno daje onaj temeljni i bitni smisao kršćanskog mučeništva.

8.3. Zborna molitva spomena svih Svetih srijemskih mučenika

Deus,
qui primitia fidei in Pannonia sirmiensi
sanctorum Martyrum tuorum predicatione
et sanguine consecrasti:
concede propitius, ut eorum intercessi-
one florida seges iugiter augeatur. Per
Dominum

Bože,
ti si početke vjere u Panoniji Srijemskoj
posvetio propovijedanjem i krvlju svojih
svetih mučenika.
Podaj dobrotivo, da se njihovim zagovo-
rom trajno množi taj rascvjetani usjev. Po
Gospodinu

U ovoj lijepoj anamnezi spominje se kako je Bog početke vjere posvetio upravo krvlju mučenika. Tu se očito aludira na onu poznatu tvrdnju Tertulijana da je krv mučenika sjeme novih kršćana.⁵⁰ Ovdje se očito uzima slika Srijema plodnih njiva i vinorodnih brežuljaka, gdje sve dobro uspijeva, pa onda – slikovito – i novi kršćani izrasli iz najodličnijeg sjemena, tj. krvi kršćanskih mučenika. U istome stilu se moli da taj rascvjetani usjev sve dalje napreduje. Očito je ovu molitvu sastavio zaljubljenik u ove plodne krajeve koji se ponosi i slavnom kršćanskom prošlošću i koji se u isto vrijeme raduje što ti slavni mučenici i danas imaju i svoje štovatelje i svoje nasljednike u vjeri.

9. Primjer dvaju prijevoda

Navest ćemo dvije molitve o spomenu sv. Anastazije. Zborna molitva u hrvatskoj verziji skladno zvuči i sretno izražava jednostavnu teološku misao te nam se u isto vrijeme čini vjerna originalu. Nasuprot toga, popričesna molitva nam izgleda toliko doslovno prevedena, da hrvatski zvuči izvještačeno i neprirodno. Zato ćemo u ovom potonjem slučaju pokazati kako bi eventualno taj prijevod mogao izgledati. Pri tome valja imati na umu da je prevođenje molitava po sebi veoma zahtjevno jer treba i izraziti misao originala, biti teološki korektna i u isto vrijeme sve to izreći na tečnom i skladnom narodnom jeziku.

⁵⁰ TERTULIJAN, *Apologeticum*, br. 13: *Koliko nas više žanjete, toliko nas više ima, krv je sjeme kršćana (Pluries efficimur quoties metimur a vobis: semen est sanguis christianorum)*, prema: G. BOSIO, *Iniziazione ai padri, I*, Società editrice internazionale, Torino, 1964., str. 338.

9.1. Zborna molitva o spomenu sv. Anastazije

Deus, qui beatam Anastasiam, Martyrem tuam, nobilitate vitae christiane et palma martyrii decorasti: concede propitius; ut per eius ad te exempla gradiamur. Per Dominum.

Bože, ti si svoju blaženu mučenicu Anastaziju odlikovao plemenitošću kršćanskog života i palmom mučeništva. Podaj milostivo, da i mi slijedeći njezin primjer, pristupamo k tebi. Po Gospodinu.

9.2. Popričesna molitva o spomenu sv. Anastazije

Tuo nos corpore et Sanguine nutritos, sicut olim beatam Anastasiam, moderante Irenaeo, sic nos Ecclesiae tuae monitis in via salutis indesinenter gubernata. Qui vivis

Nas, nahranjene tvojim tijelom i krvlju, na putu spasenja neprestano upravljaj opomenama Crkve; kao što si nekoć po svetom Ireneju vodio blaženu Anastaziju. Po Kristu.

Prijedlog jednoga »pitkijeg« prijevoda bio bi sljedeći: »Okrijepio si nas, Gospodine, svojim Tijelom i Krvlju. Molimo te, naukom svoje Crkve neprestano nas upravljaj putu spasenja, kao što si nekoć po svetom Ireneju upravljao i svetu Anastaziju. Po Kristu.«

10. Apendix

Kao izvjesni *ceterum censeo* ne možemo a da opet ne upozorimo na određeno siromaštvo u našoj mjesnoj Crkvi kada su u pitanju novija liturgijska izdanja i pothvati u odnosu na doba velikog liturgijskog entuzijazma nakon Drugoga vatikanskog sabora. Evo primjera. Unatoč hrvatskom izdanju Rimskog obrednika godine 1929.,⁵¹ Đakovačka biskupija izdaje već 1933. svoj Priručni obrednik.⁵² Nadalje, kao što smo vidjeli između 1961. i 1965., unatoč mnoštvu molitava iz Zajedničkog slavlja mučenika (i ne samo mučenika) koje je nudio postojeći Rimski misal, pristupilo se sastavljanju molitava i himana te priređivanju otačkih i svetopisamskih čitanja za svakog mučenika posebno, kako na latinskom, tako i na hrvatskom.⁵³ Danas, primjerice, nemamo ni na razini Crkve u Hrvata ni jednu prilagođenu liturgijsku knjigu (npr. Blagoslovi, Sprovodi, Vjenčanje). U nas su u uporabi, praktički, samo prijevodi tipskih izdanja. Čak i ona sitnica koju smo nedavno imali kao posebnost u našoj biskupiji, naime zakletva na križ mladenaca

⁵¹ Rimski obrednik izdan po naredbi pape Pavla V. i pregledan brižljivošću drugih papa, a oblašču svetog G. N. pape Pija XI, udešen prema Zborniku kanonskog prava, po tipskom izdanju rimskom. Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1929.

⁵² Priručni obrednik, dodatak Rimskom obredniku za Đakovačku biskupiju, Tisak biskupijske tiskare, Đakovo, 1933.

⁵³ Nadalje, spomenimo primjera radi: u ono je vrijeme postojao Dijecezanski liturgijski odbor, a danas takva odgovarajuća institucija u našoj biskupiji ne postoji.

prigodom vjenčanja, izostavljena je u zadnjem izdanju. U tome smislu, kao što smo vidjeli, važeći Vlastiti misal ne donosi ništa novoga, izuzme li se izuzetno dobra grafička obrada i tisak. Štoviše, on je u određenom smislu i siromašniji od prethodnoga, jer ne donosi misna čitanja za sve mučenike. Je li to i na liturgijskom području prisutna određena »globalizacija«, pri čemu se iz tko zna kojih razloga ne znamo i ne želimo ili možda ne odvažujemo sačuvati i prezentirati ono što je nama vlastito? Bilo bi i neodgovorno i nezahvalno naprečac tražiti uzroke i donositi prebrze zaključke, ali je dobro ukazati na stanje kakvo jest.

11. Zaključak

U Vlastitom misalu iz 1885. (u vrijeme Strossmayera) vidljiva je potreba da se vrednuju kršćanski korijeni Đakovačke i Srijemske biskupije, zato se čak 13 puta godišnje slave srijemski mučenici. Čak se, u skladu s onim vremenima, donose liturgijska slavlja i onih svetaca čije postojanje i nije sigurno dokumentirano. S druge strane, u to vrijeme još nisu bili vrednovani kao srijemski mučenici sv. Anastazija, sv. Bazila, sv. Kladije, Simforijan i drugovi, i sv. Urzicin. Nadalje, ovaj »Strossmayerov« Vlastiti misal uglavnom ne donosi vlastite molitve, nego upućuje na Zajednička slavlja mučenika, jer im je bilo važno liturgijsko slavlje, a za molitvenim bogatstvom se nije išlo.

Vlastiti misal iz 1919. skraćuje popis mučenika, ali ne donosi ništa novoga.

Tek Vlastiti misal iz 1967./1968. predstavlja pravo obogaćenje. Svaki liturgijski spomen mučenika ima vlastite molitve i čitanja, a u Časoslov donosi vlastite himne i vlastita otačka čitanja.

Najnoviji Vlastiti misal iz 1990. ide tim istim tragom, samo što, nažalost, ne donosi vlastita čitanja za mučenike (dok za neka druga slavlja donosi), nego – prema manirama iz prošlih vremena – upućuje na čitanja iz zajedničkog slavlja mučenika koji se ne nalaze u istom svesku.

Analiza nekoliko molitvenih obrazaca ukazuje na njihovu izuzetnu liturgijsku i teološku vrijednost te na umješnost onih koji su ih sastavili šezdesetih godina prošloga stoljeća. I ostali tekstovi zavrjeđuju detaljniju teološku studiju.

12. Literatura

- C. VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia. Saggio di liturgia teologica generale*, Edizioni Paoline, Rim, 1965.
- *Calendarium proprium Dioecesis diacovensis seu Bosniensis et sirmiensis et Calendarium proprium ecclesiarum parochialium in dioecesi Diacovensi iuxta*

- recentes Normas et Instructiones recognitum*, Đakovo, 1973. (neobjavljeni rukopis iz ostavštine Jakova Benkovića).
- *Calendarium proprium dioecesi diacovensis*, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.
 - *Časoslov Rimskog obreda, 3*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984.
 - *Dekret o imenovanju dijecezanskog odbora za uređenje dijecezanskog propriuma*, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 2050/1961.
 - *Dopisi vezani uz vlastiti misal, kalendar i časoslov*, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.
 - G. BOSIO, *Iniziazione ai padri, 1*, Società editrice internazionale, Torino, 1964.
 - H. STRATHMANN, *μαρτυρ*, u: Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH (prir.), *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, 1-16, Paideia, Brescia, 1965.-1988., 6, 1269-1372.
 - J. DESHUSSES – B. DARRAGON, *Concordances et tableaux pour l'étude des grands sacramentaires, 1-6*, Fribourg, 1982. Za tada važeći misal poslužili smo se odgovarajućom konkordancijom: P. BRUYLANTS, *Les oraisons du Missel Romain. Texte et Histoire, 2. Orationum textus et usus juxta fontes*, Centre de Documentation et d'Information liturgiques Abbaye du Mont César, Louvain, 1952. (= M).
 - *Misae propriae Dioecesis Diacovensis seu Bosniensis et Sirmiensis*, Đakovo, 1972. (neobjavljeni rukopis iz ostavštine Jakova Benkovića).
 - *Misae propriae dioecesis Diacovensis*, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.
 - *Missae propriae dioecesis Diacovensis seu Bosniensis et Sirmiensis*, Diacovae, 1967. (= MP1967).
 - O. CASEL, *Mysterium und Martyrium in den römischen Sakramentarien*, u: Jahrbuch für Liturgiewissenschaft 2(1922.), 18-38.
 - *Officia propria dioecesis Diacovensis seu Bosniensis et Sirmiensis*, Arhiv biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 1300/1965.
 - *Officia propria dioecesis Bosniensis et Sirmiensis, cum approbatione excellentissimi, illustrissimi ac reverendissimi D. D. Antonii Akšamović, dioecesis Bosniensis et sirmiensis episcopi, administratoris apostolici Baranie et Slavoniae septentrionalis, etc. edita*, Toronibus, Typis Mame, Sanctae Sedis Apostolicae et Sacrae Rituum congregationis typograform, 1932., 4 sveska, zimski, proljetni, ljetni i jesenski (= OP1932).
 - *Officia propria Dioecesis diacovensis seu Bosniensis et Sirmiensis*, Đakovo, 1967.

- *Priručni obrednik, dodatak Rimskom obredniku za Đakovačku biskupiju*, Tisak biskupijske tiskare, Đakovo, 1933.
- *Proprium Missarum dioecesium Bosniensis et Sirmiensis*, Typographia dioeciesana, Diacovae, 1919. (= PM1919).
- *Proprium Missarum dioecesium Bosniensis et Sirmiensis. Appendix ad Proprium Missarum dioecesium Bosniensis et Sirmiensis*, Typographia dioeciesana, Diacovae, 1885. (= PM1885).
- *Rimski misal obnovljen prema odluci Svetog ekumenskog sabora Drugoga vatikanskog a proglašen vlašću Pape Pavla VI. Drugo hrvatsko izdanje dopunjeno i popravljeno prema drugom tipskom izdanju, nalogom i odobrenjem Biskupske konferencije i potvrdom Sv. Zbora za bogoštovlje* izdaje Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.
- *Rimski obrednik izdan po naredbi pape Pavla V. i pregledan brižljivošću drugih papa, a oblašću svetog G. N. pape Pija XI., udešen prema Zborniku kanonskog prava, po tipskom izdanju rimskom*. Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1929.
- *Vlastite mise Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije*, Biskupski ordinarijat, Đakovo, 1968. (= VM 1968).
- *Vlastiti Božanski časoslov Đakovačke i Srijemske biskupije. Dodatak časoslovu Rimskog obreda*, Biskupski ordinarijat Đakovo, 1995. (= VČ1995).
- *Vlastiti misal Đakovačke i Srijemske biskupije*, Biskupski ordinarijat Đakovo, 1990. (= VM 1990).

Summary

THE SRIJEM AND PANONIA MARTYRS IN THE PROPER MISSALS AND DIVINE OFFICES OF THE ĐAKOVO-SRIJEM DIOCESE

The author analyses the prayer excerpts in the liturgical celebrations of the Srijem martyrs in the proper missals and divine offices of the Srijem-Đakovo Diocese from 1885 till 1995, and also utilises the unpublished documents from the Đakovo Diocesan Archives and unpublished private documents.

In the proper missal of 1885 (during the time of Strossmayer) there is evidence of a need for valuing the Christian roots of the Srijem-Đakovo Diocese, hence the Srijem martyrs are celebrated 13 times a year. In conformity with the previous customs, there were liturgical celebrations for those saints whose existence was not indisputably documented. On the other hand, St. Anastasias, St. Basil, St. Claude, Symphorian and companions, and St. Urzicin, were not yet recorded as Srijem martyrs. This missal does not present proper

prayers, but instead implies the common celebration of martyrs, since liturgical celebration was considered important while ignoring a richness in prayer.

The proper missal from 1919 shortens the list of martyrs without introducing anything new.

Not until the Proper Missal from 1967-68 is there a real move forward. Each martyr's liturgical memorial has its own prayers, which are evidently compiled for the respective martyrs, due to the fact that they are not based on prior sources in the respective missal or on other in more familiar liturgical sources.

The most recent Proper Missal from 1990 follows the same style, but unfortunately does not have proper readings for the martyrs (while for other celebrations it does), but uses the readings from the common office celebrations of the martyrs, which is not found in the same volume. The divine office from 1995 with the proper prayers also provides proper second readings for the Office of Readings.

Having examined the Proper Missal, the author analyzes the theological content of the opening prayers on the memorial of the Srijem martyrs.

Key words: Proper Missal, Proper Divine Office, Diocese of Đakovo-Srijem, Srijem-Pannonia martyrs, liturgical adaptation.